

דפי עיון

"ליהודים היתה אורה" אמר רבי יהודה:

אורה - זו תורה.

וכך הוא אומר:

"כי נר מצוה ותורה אור" [מגילה ט"ז]

לזכרה של: אורה מושקוביץ ע"ה

משואות-יצחק

במפרשים

י"ל ע"י מ. מושקוביץ * משואות-יצחק 79858, ד.ג. שדה-גת * טל': 08-8581440 * פקס: 08-8503835

שנת תשס"ה

פרשת זאת הברכה

א. בכור שור.

פרק לג' פסוקים ו', ז':

(ו) יחי ראובן ואל ימות: כשיעבור את הירדן לפני בני ישראל חלוץ למלחמה³², ואל ימות במלחמה אחד מהם, ויהי מתיו מספר אנשיו שיעברו מספר: באותו מספר שיעברו — ישובו, שלא נפקד אחד מהם. ויש מפרשים "ויהי מתיו מספר", אדלעיל קאי. והכ"קאמר: ואל יהי מתיו של מספר, שלא יהו מתיו מספר, כלומר עם-מועט, שלא ימעטו, והיינו הך³³. אפילו לא בירך יעקב את ראובן היה-לו למשה לברכו, שהרי על פיו ומצוותו עברו בני-גד ובני-ראובן חלוצים את הירדן, ואף כי יעקב בירכו בזאת-הברכה עצמה, כמו שמפורש בו"ח"י-יעקב, דקאמר "גד גדוד יגודנו"³⁴, והכ"קאמר: גד! הגדוד שיגודנו, שיגוד עמו, ישובו על עקב, באותו גדוד עצמו, שלא יפקד מהם איש³⁵, נמצא שבירך יעקב את ראובן באותה ברכה עצמה שברכו משה. אבל שמעון שלא בירך יעקב, לא בירך משה, אלא שאמרו רבותינו שכללו ברמזו בברכתו של יהודא³⁶ כשאמר שמעון ה' קול יהודא³⁷, ואף נפלה נחלתו בתוך בני יהודא, כדאיתא ביהושע שנאמר "הגורל-השני לשמעון... בתוך נחלת בני-יהודא"³⁸, וגם בני-יהודה כללו בגורלו דכתיב "ויאמר יהודא לשמעון אחיו עלה אתי בגורלי"³⁹.

(ז) וזאת ליהודה: כלומר: וזאת הברכה עצמה שעשה לראובן, עשה ליהודא, שהתפלל על המלחמה. שמעון ה' קול יהודה: כשיצעק אליך במלחמה, שנאמר "ויצעק יהושפט וה' עזרו, ויסיתם אלהים ממנו"⁴⁰, ואל עמו תביאנו: לשלום, שלא ינצל טרף מידו כשיטרוף באומות וישלול-שלל. וכן הוא אומר "כאשר יהגה האריה והכפיר על טרפו, אשר יקרא עליו מלא רועים, מקולם לא יחת, ומהמונם לא יענה"⁴¹. רב לו בידו: ועזר מצריו תהיה: אתה, שלא יהיה צריך אחר, הרי ברכת ראובן וברכת יהודא אחת, ולפי שיהודא עולה בתחילה במלחמה הוצרך להתפלל עליו על המלחמה. ולראובן: לפי שהוא הולך ראשון, דכתיב "והחלוץ הולך לפניהם"⁴².

תלמוד

1. מה הקושי בקשר לראובן ואיך כרסנו אסמיר את המרכות אלו?
2. מה בדיוק קרה אצלנו?
3. מהי המרכה ליהודה?
4. מי הולך ראשון ואיך זה כעל?

* * *

זיהי מתיו מספר (ל"ג ו')

עיין רש"י ואונקלוס תרגם. יחדי ראובן לחיי עלמא, ומותא תנינא לא ימות. עכ"ל. ומחוסר באור. וע' בנתינה לגר, ואפשר לפרש עפ"י מה שאמרו במ"ר פ' ואתחנן על הפסוק דפ' נח (ט' ו') שופך דם האדם באדם דמו ישפך. ששאל רבי לוי, והלא כמה בני אדם שהרגו ומתו על מטותיהם, והשיבו לו, מה באדם דמו ישפך, כשיבאו כל בני אדם לעתיד לבא, אותה שעה דמו ישפך, ע"כ. והכונה, דכשיעמדו כל בני אדם בתחית המתים או ימות זה. ומתבאר, דלאחר תחית המים תהי מיתה שניה וימות מי שיהי נדון בזה. חו כוונת התרגום, ומותא תנינא — לאחר שיקום בתחית המתים לא ימות עוד. וע' בפ' הבא בברכת יהודה נבאר למה הוצרך רק ראובן לברכה זו ולא כל השבטים. עיי"ש.

ב. תוספת ברכה.

פרק לג' פסוק ו':

חזאת הברכה

ועפ"י זה יתבאר בברכות (ל"א א') שחכם אחד התאונן על המיתה ואמר
וי לן דמיתנא וי לן דמיתנא, ואינו מבואר ענין ההתאוננות על המיתה
בכלל, אשר היא בטבע הבריאה. וגם אין מבואר הכפל לשון. אך לפי
המבואר, דאמנם יש מיתה שני' לאחר שיקומו בתחיית המתים על זה בודאי
יש להתאונן, כי מיתה זו אינה באה בטבע כללי כי אם בעונש להחוטאים.
ביותר, ועל זה מרמז הכפל לשון.

אילנות

1. קרא את פירושי אונקלוס ורש"י ותנסה להבינם כפשוטם?
2. מה היתה טעם של ר' לוי ומה ענו לו?
3. איך עפ"י זה מתבאר הצנין של ראובן?
4. פרשנו מנצח "הלדמנות" זו ומבאר מאמר תורה במסכת ברכות, התוכף להסקירו?

* * *

ז. וזאת ליהודה ויאמר וגו'. כבר פירשתי שסמכו אצל ראובן, לפי שכמו שראובן חטא
בענין בלהה וצריך חיים ושיהיה נמנה במנין השבטים, ולזה התפלל ויהי מתיו מספר (פס"ו). כן
התפלל על יהודה שאע"פ שחטא בענין ערבות בנימין^ל, שיהיה נכלל בכלל ישראל, כמו
שאמר ואל עמו תביאנו. וזהו וזאת ליהודה. כלומר, מה שהתפללתי על ראובן, זה עצמו
אני מתפלל על יהודה. [ל"ב וכן סמך יהודה לראובן, לפי שיהודה נקרא בעל הודאה במעשה
תמר, והוא גרם לראובן שיוודה במעשה בלהה. כמאמרם ז"ל, כתבתיו בפי יחי. שאמרו שלכן
סמך יהודה לראובן, שנאמר יחי ראובן וזאת ליהודה. אמר משה מי גרם לראובן שיוודה,
יהודה, ובשבילו נטל חיים. לפיכך וזאת ליהודה, שתתן לו חיים שתצילהו מאויביו. הה"ד
שמע ה' קול יהודה. וז"ש אשר חכמים יגידו ולא כחדו מאבותם (אויב טו, יח-ט). זה יהודה
וראובן, להם לבדם נתנה הארץ, ולא עבר זר בתוכם, שהיה לו לברך לשמעון ולוי אחר ראובן,
והוא לא עשה כן [ל"ג], עיי"ש.

ג. צרור המור.
פרק לג' פסוק ז':

וחזר לומר שמע ה' קול יהודה, לכלול לשמעון עם יהודה. כאומרם ז"ל אין שמע אלא
שמעון, וכתוב (יהושע יט, ט) מחבל בני יהודה נחלת בני שמעון^ל. וכן אמר שמע ה' קול
יהודה, אחר שהוא בעל הודאה. ולפי שיעקב נתן לו ההודאה והמלכות, דכתיב יהודה אתה
יודוך אחיך ידך בעורף אויבך^ל, בא האחר והסכים עמו כאלו שני הדברים. ואמר שמע ה'
קול יהודה, אחר שהוא בעל הודאה ואחר שהוא מלך. ואל עמו תביאנו, לשלום מן
המלחמות^ל. או עם עמו תביאנו, שלא יחסר מהם איש, וזה כעין יחי ראובן ואל ימות ויהי
מתיו מספר (פס"ו). ידיו רב לו, שילחם בידיו ונשכו כמו הארז^ל. ואם לא, ועזר מצריו
תהיה^ל. ועשה ארבע חלוקות בזה הפסוק^ל, כנגד ארבעה מלכים שבאו מדוד, שכתבו בוזהר
על פסוק למה אירא^ט, עיין בפרשת זיצא^ל. וכן עשה בכאן ארבע חלוקות כנגד ארבע מלכיות.
שמע ה' קול יהודה, בגלות בבל. ואל עמו תביאנו, בגלות מדי. נתנבא על מרדכי
שכתוב בו דורש טוב לעמו (אסתר י, ג). ידיו רב לו, בגלות יון. נתנבא על חשמונאי ובניו
הכהנים שינצחו ליון בידיהם שכתוב בהם ופועל ידיו תרצה (לקי יא). ועזר מצריו תהיה,
בגלות אדום שהם צרים ואויבים^כ. ואחר שאין להם עזר וכח באורך הגלות, עזר מצריו
תהיה, דכתיב ביום ההוא אקים את סוכת דוד הנופלת (עמוס ט, יא).

אילנות

1. מה היה טעם של יהודה הדואה לחטא ראובן?
2. איך פרשנו חזק וקולר את יהודה לראובן ומה היתה מצאתם?
3. מהמשק ביאורו הוסק פרשנו את יהודה כחייצא כל היהודים, מה מביאו לכך ומהו
פירושו של פרישיות היסטוריות אלה?
4. מה מסייג פרשנו את דבריו ולמה?

* * *

(יא) חילו — ראה פ"י שמוח ית, כא. ברוך את כישוריו
הרוחניים והמוסריים; את הכח והכשרון הרוחני
המוסרי הנדרש לצורך מילוי תפקידו כמורה החורה
וכנוצרה בקרב העם. ופעל ידיו תרצה: למעשה ידיו
במקדש חן את ה"רצון" שהוא שואף אליו בעבודתו:
"תרצה לו לכפר עליך" (ויקרא א, ז) ועוד.

ד. רש"ר הירש.
פרק לג' פסוק יא':

מתנים: מי שצורך לצאת לפעולה עצמאית ניכר בחגור אשר בסתגיו. רק אמצעים רוחניים עומדים לרשותו של השבט שהומקד על טיפוח הרוח והמקדש. אולם מן הנמנע שמורי התורה ומייצגיה לא יתקלו במתנגדים פעילים הקמים עליהם בגלוי: קמיו. אי אפשר שהאידיאל המוסרי המסופח במקדש לא ימצא שונאים, אפילו עברתם שמורה בסתר לבב: ומשנאיו (השעה במדבר י, לה ופי' שם). מכאן התפילה שה' ישבור את כח ה"קמים" כנגד התורה, מודיה ומייצגיה, כך ש"משנאיו", שונאי האידיאל המוסרי של התורה, לא יעזו להיות "קמים". מורי התורה וצובדי המקדש מצווים רק למלא את תפקידם באמונה בלא לסטות מן הדרך; עליהם ללמד תורה ולעבוד עבודה ולהשליך על ה' את יהבם, שיגן עליהם ויסייע להם.

"מן" לשון מן-יקומון מורה על הרחקה. על הימנעות מדבר. כך: "לא אצחי מרעה אחריך" (ירמיה יז, טז): לא נסוגותי אחור ולא נמנעתי מלמלא את התפקיד להיות מנהיג-עם כרוחך.

בפסחים עב ע"ב ובקידושין סו ע"ב למדו הלכה מן האמור כאן "ברך ה' חילו ופעל ידיו תרצה": "היה עומד ומקריב ונודע שהוא בן גרושה או בן חלוצה (או חלל מחמת פסול אחר של ייחוס — ראה פי' ויקרא כא, ז), כל וקרבנות כולן שהקריב על גבי המזבח (בתוס' לב) — ר' יהושע מכשיר; מאי טעמיה דר' יהושע? דכתיב ברוך ה' חילו ופעל ידיו תרצה — אפילו חוליק שבו תרצה". אפשר שדרשה זו תופסת את "חילו" במשמעות הרגילה של "חיל" — צבא, להקה, חבר אנשים: ברוך ה' את חבר הכהנים וקבל ברצון ותתן הסכמה את פועל ידיו. לפי זה, כל שבט הכהנים נתמס כתבורה אחידה וכל כהן יחיד העובד עבודה מזשב שליח החבורה, ולפיכך מי שרואה אח עצמו בתוס' לב כאחד מבני החבורה — ובהתאם לכך איך הוא רק זכאי אלא הוא חייב לעבוד עבודה — הרי הוא מוגן על ידי האופי הכללי של החבורה; ולפיכך המעשים שנעשו על יד עומדים בכשרותם, אפילו נתגלה בו אחר כך פסול ייחוס המוציא אותו מכלל החבורה.

מלכה

1. איך הוא מסביר: "חיל" ו"רצון"?
2. מה ההבדל ביניהם?
3. מה ה"מתנים" עושים כאן?
4. איך מנהיג דתי חייב להתנהג כנגד קמיו ומשנאיו?
5. מה הקושי האפשרי בשימוש המלה: "מן" ואיך הוא מבאר?
6. פרשנו מסביר כאן דין מאד מקורי, מהו בדיוק הדין ואיך הוא מסמיק אותו על פסוקין?
7. פרשנו מוסיף ומנמק את הדין בפירושו החדשני fe "חיל" מהו פירש ומה הרציון בכך?